

SLOVENSKÁ REČ

MESAČNÍK PRE ZÁUJMY SPISOVNÉHO JAZYKA

ROČNÍK DEVIATY

9

MÁJ 1942

REDIGUJE ANTON JÁNOŠÍK S JOZEFOM ŠKULTÉTÝM

VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

SLOVENSKÁ REČ

vychádza mesačne okrem júla a augusta.

Vydáva Matica slovenská.

Rediguje Anton Jánošík s Jozefom Skultétym.

Predplatné 30 Ks na rok.

Redakcia a administrácia v Turčianskom Svätom Martine.

O B S A H

	Strana
Václav Polák: Levoča	257
Návrhy na zmenu úradného názvu obce	
Samo Mazúr: Vyšné a nižné Mirkovce?	259
Zimná studňa?	260
Z právnej terminologie	
JUDr. Ján V. Ormis: Požiadavka—Pohľadávka	261
Dedičný—dedický	263
Jozef Barát: Pravidlá slovenského pravopisu a prax. Po- hyblivé samohlásky. (Pokračovanie.)	264
Zo školskej slovenčiny	
Anton Jánošík: Predložka pre v slovenčine. (Dokončenie.)	271
B+Z: Na okraj jednej školskej úlohy. (Pokračovanie.)	272
Jozef Liška: Rozriešime si otázku pôvodu východnej sloven- činy? (Striednice za nosovky 276. Nosovky ě, ě 277. Dispalatalizácia *e < o, *ě < a 278.) (Pokračovanie.)	276
Jozef Orlovský: Nárečové slová a výrazy. Stráže n/Myjavou (Nitrianska.) (Dokončenie.)	282
Poznámky a zprávy	
Martin Mikulec: K termínu duševné cvičenie	284
Rozličnosti	

Radvaň--radvanský, Poznaň--poznanský 285. — kaňva, paňva == kanva, panva
285. — umelý mlyn? 286. — to jaro 287. — majstryňa, majsterkyňa == majsterka
287. — faktá? 287. — sberat, sbierat, sberat sa, sbierat sa, zbierat sa 288. —
Slečna, kde ste boli? == Slečna, kde ste boli? 288.

Václav Polák:

LEVOČA.

Dosiaľ bolo podaných viac etymologických výkladov mena mesta Levoče.¹ Zväčša boli veľmi fantastické, lebo pri výklade sa vychodilo zo slov gréckych², keltských³ a germánskych⁴. J. Melich⁵ vyložil meno z maďarských foriem *Leŷa*, *Leŷcsa*, *Leŷka*, *Leŷkes*, ktoré boli hypokoristickými formami maďarského mena *Laurenc* (*Laurentius*). Z tvaru *Leŷcsa* bolo utvorené maď. *Lőcse* (porov. doklad z 1263: *iuxta flumen Leuche et Odorim*⁶), nem. *Leutscha* > *Lautschau* (podľa mien na -au, ako *Torna* > *Tornau*, *Vinda* > *Windau*), slovenské *Levoča*, lat. *Leutschovia*. Vo svojom výklade Melich nevyložil dostatočne slovenský tvar *Levoča* (vyskytuje sa aj *Levoč*, *Levočianka* ako meno rieky), lebo z dvojslabičného tvaru maďarského nevyložíme trojslabičný slovenský tvar. Preto sa pokúša J. Kniezsa o nový výklad zo slovenčiny. Obnovuje tým pokus Št. Mišíka⁸, ktorý meno pokladal za slovenské vo význame 'bystrina, ručaj', a Jacovského⁹ a Ondreja Kmeťa¹⁰, ktorí spojovali meno Levoče so substantívom *lev—leva*. Bystrý výklad Kniezsov vychodí zo slov. adj. *levý* a *Levoča* znamená mu 'levý prítok' rieky Hornádu. Dokladmi *Desná*, t. j. 'pravá', a *Balog*, *Blh*, t. j. 'levý', dokazuje Kniezsa, že sa potok alebo rieka môže menovať „levý“.

Týmto výkladom nevysvetlí Kniezsa meno hory *Levuči*, *Levočy*, na Podkarpatskej Rusi, ako ho uvádza Petrov vo svojej

¹ V. Šmilauer, *Vodopis starého Slovenska*. Praha—Bratislava 1932, str. 396.

² K. Demkó, *Lőcse város leírása*, 1896, 3.

³ K. Demkó, l. c.

⁴ Pirhalla, *A szepesi prépostság tört.* 46; Lumtzer—Melich, *Deutsche Ortsnamen und Lehnwörter des ungarischen Sprachschatzes*, Innsbruck 1900, str. 25. Porov. aj V. Šmilauer, l. c.

⁵ *Magyar nyelv* XVIII, str. 188; XXI, str. 283.

⁶ V. Šmilauer, l. c.

⁷ *Magyar nyelv* XXV, 183—184.

⁸ *Sborník museální slovenské společnosti* III, str. 20.

⁹ *Slovesnost* III, 100.

¹⁰ *Sitno a jeho široké okolie*, str. 165, 169.

knihe Karpatoruské pomístné názvy z pol. XIX. a z poč. XX. stol., str. 80. Okrem toho sa vyskytuje i v karpatoruskej nomenklatúre „na Levičkov, jméno louky a pastviny“¹¹.

Týmto je teda odôvodnené hľadať iný výklad názvu *Levoče*.

Je isté, že meno je tvorené príponou *-oča, -oč*, ktoré sa dá podľa Kniezsú doložiť v pol. *Lubocz(a)*, *Dobrocznia*, srbochorv. *Crnoča*, *Miroč*, *Radoč*. Základom je **lev-*, resp. **liv-*, o ktorom som písal vo svojom článku V lívách¹².

V tejto súvislosti zjaví sa príbuznosť českých mien *Leveč*, *Levče* a poľského *Lewcza* so slovenským menom *Levoče*. Ten istý základ sa opakuje i v názvoch:

1. čes. *Levce*, *Lívce* u Rokycan; *Leveč*, *Levče* u Bílinky; *Levín* u Ústěku, Benešova, Berouna, Chlumu n. Cidl., Líšova; *Levonice*, *Levynice* u Postoloprť; *Lovín*, *Levín* (nem. *Lieben*) u Ústí n. Lab.¹³

2. pol. *Liwiec* — *staw na Samoklęskach*; *Liw nad rz. Liwcem*; *Lewcza* — *łęka niezn. pod Kotowcem*, dolož. r. 1572: *w liewczy*¹⁴.

3. srb. *Levača* — *mjesno ime u Srbiji; kao da je (mala) voda u okrugu podrinskome*¹⁵ a pod.

Základný význam týchto mien sa dobre ukáže z porovnania:

1. s čes. pomiestnym názvom v lívách u Brandýsa n. Lab., o ktorom r. 1583 II. pam. Brand. 12, 163 uvádza: *v lívách, jež slove v rybníčkách, při struze ležící alebo v lívách pod rybníky*.

2. s rus. *leva*—voda, potok; *lyva*—lyva, luža, polojčikъ, zastojnaja voda na pašně; *lyva*, *lyvina*, *lyvka*—luža, močezina, poloj otъ dožd'a, razliva; *lyva*, *lyvina*—razliv vody vesnoju.¹⁶

Ten istý základ sa zjavuje i v baltských jazykoch tiež vo funkcii miestnych mien (porov. lit. *Liepa* zo st. lit. *Lyva* zo zákl. *livans* 'nízky', *livenis* 'barina'¹⁷) a súvisí cez gréc. *Λεῖος* (Λεῖ[τ]ος) 'glatt', lat. *levis* 'glatt, blank, schlüpfrig: fließend' so základom **lei-*, ktorý máme v slov. *lějo*, *liti*¹⁸.

¹¹ Petrov, I. c., str. 74.

¹² Časopis pro moderní filologii XXVI, str. 418—419.

¹³ Sedláček, Mistopisný slovník s. v.; Statistický lexikon RČS I.

¹⁴ St. Kozierowski, Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji Poznańskiej I, 653, 658.

¹⁵ Rječnik Jugosl. Akad. VI, 23a.

¹⁶ Dal', Tolkovyj slovarъ (II, s. v.).

¹⁷ E. Blese, Dažas domas par Liepajas un Saldus vardu, Filologu biedribas raksci XIII, 1933, str. 108—113.

¹⁸ Walde—Pokorny, Idg. Wörterb. II, 390; Walde—Hofmann, Lat. etymol. Wörterb. 3. Aufl., str. 789; Berneker, Slav. etymol. Wörterb. 709.

Teda meno *Levoče* patrí pôvodom i významom do veľkej skupiny slovanských mien typu: *Blatná, Blatník, Blatno, Bláto; Brná, Brník, Brništie; Kalištie, Kalná; Mlaka; Slatina*.

Poznámka redakcie. — Túto etymológiu slovenského mesta *Levoča* podporuje aj názov slovenskej dediny *Livina* (na poľudnie od Bánoviec) s koreňom *liv-*, aký uvádza autor medzi ruskými dokladmi.

NÁVRHY NA ZMENU ÚRADNÉHO NÁZVU OBCE.

Samo Mazúr:

VYŠNÉ A NIŽNÉ MIRKOVCE?

V Prešovskom okrese sú úradne vedené obce *Vyšné Mirkovce* a *Nižné Mirkovce*, ľud ich nazýva *Merkovce*. Keď sa po vzniku ČSR ušľachťovali slovenské názvy obcí, úradní činitelia, ktorí nepoznali pôvod týchto obcí, popremieňali obce na *Vyšné* a *Nižné Mirkovce* tým, že názvy obcí chybné odvodzovali od osobného vlastného mena *Mirko*, ktorý vraj mohol byť zakladateľom týchto obcí a podľa neho mohli obce dostať meno. Meno obcí má však inú historickú minulosť. Je toho typu, ako napr. na strednom Slovensku *Strehová* alebo na východnom Slovensku *Stráža, Strážske* a pod. To jest obce dostali meno od nárečového (šar.) tvaru slovesa *merkovať* „strážiť“, dávať pozor. Obyvatelia kedysi konali tu strážnu službu, strážili, *merkovali* okolie.

Maďarské pomenovanie týchto obcí je Alsómérk a Felsőmérk. Hláskoslovná zmena slk. *e* > maď. *é* je veľmi častá, napr.: *beseda* > *beszéd*, *blen* > *belénd*, *cepy* > *cséplő*, *cesto* > *tészta*, *dedo* > *déd*, *dežma* > *dézsma*, *Ježiš* > *Jézus*, *med* > *méz*, *merica* > *mércze*, *nemý* > *néma*, *obed* > *ebéd*, *ocel* > *acél*, *peniaz* > *pénz*, *repa* > *répa*, *seno* > *széna* atď. Túto hláskoslovnú zmenu vidíme i vo vlastných topografických menách šarišského kraja, napr.: *Beloveža* > *Bélavézse*, *Lenartov* > *Lénártó*, *Pečovská Nová Ves* > *Pécsújfalu*, *Petrovce* > *Pétervágasa*, *Rešov* > *Réső*, *Venecia* > *Venécze*, *Vicež* > *Vitéz* atď.¹

V cirkevnej matrike Rím.-kat. farského úradu v Brestove pred r. 1918 po slovensky sa obce spomínajú vždy v tvare *Mer-*

¹ Príklady citované z diela Tótha Sándora, *Sáros vármegye monografiája* II, Budapest 1910.

kovce², nie Mirkovce. Ľud tohto kraja nikdy obce nemenoval „Mirkovcami“, ale Merkovcami.

Bolo by i v záujme histórie, aby obe obce dostaly svoje pôvodné mená, hoci základ slova *merkovac* nie je domáceho pôvodu, ale rozšírené na celom území slovenského jazyka.

ZIMNÁ STUDŇA?

K Nemcovciam (Prešovský okres) patrí malá osada, ktorá sa úradne nazýva *Zimná studňa*.³ Tamojší ľud ju však nazýva *Žimna studňa*, za čo by sme v spisovnej reči očakávali *Studená studňa*. Nárečové adj. *žimni* nie je totožné so spisovným *zimný*. Šarišské *žimni* znamená „studený, chladný“. Ľud napr. povie: *žimni víter*, *žimna voda*, čím myslí *studený vietor*, *studená vodu*. I latinské pomenovanie z r. 1212 *Frigidus fons*⁴ alebo maďarské *Hidegkút* je to isté ako nárečové *Žimna studňa*.

Pri zmene úradných názvov obcí a osád bude načas i tu zmeniť názov, keďže úradný názov *Zimná studňa* nevystihuje skutočné pomenovanie tejto osady. Správne by bolo ponechať nárečové pomenovanie *Žimna studňa*, alebo, ak zmena úradných názvov bude sa konať tak, aby všetky obce a osady boli pomenované v správnej spisovnej slovenčine, zaviesť pomenovanie *Studená studňa*. Toto pomenovanie žiada sa aj z toho dôvodu, že v spisovnej slovenčine dnes už nemáme *ž*, ktoré sa vyskytuje vo východoslovenskom nárečí.

Poznámka redakcie.—Návrh na zmenu doterajšieho názvu osady *Zimná studňa* na „*Studená studňa*“ padá, keďže predpoklad, že „nárečové adj. *žimni* nie je totožné so spisovným *zimný*“, na ktorom vlastne spočíva celý návrh, ukazuje sa mylný; to jest adj. *zimný* okrem svojho vlastného, pôvodného významu (ide tu o prídavné meno k *zima*: *zimný* kabát 'kabát na zimu'. Taj. IV, 64; Šolt. IV², 73; *zimné* oblečenie Zgur., Ženich 59; *zimná* chumelica Vans. I, 12) má — ako mnoho iných prídavných mien — aj *prenesený význam* 'chladný' v slovenskej spisbe, napríklad u J. Bottu: A mne pot *zimný* tečie po líci a vlasy dúbkom vstávajú (Spevy, Praha 1880, str. 68). A hlas jeden preletí *zimným* víchrom cezeň: „Bols' Jánošík voľný, pán; ale si už väzeň!“ (23), S nábožnosťou som slová

² Tvar *Merkovce* na písomné požiadanie mi overil p. Štefan Banda, riad. ľud. školy v Brestove (in litt.).

³ Gen. mapa 39° 49' Košice má tvar *Zimná Studňa*.

⁴ Šmilauer: Vodopis starého Slovenska, 233.

vipočuv matkine (umierajúcej), Pobožkau *zimnje* nohi a splakau v hľbiňe (J. Kráľ, Ňeznáme básne 54), Ale slnce tak pripekalo ... Noc bola *zimná*, *zimná* (Hrušovský, Zo svet. vojny, 1919, str. 273) a iné. (Porov. aj Kálalov Slovenský slovník z literatúry aj nárečí, str. 868). Podobne v prenesenom význame sa upotrebuva aj opozitum adj. *letný*, utvorené od podstatného mena *leto*, užívané v spojení: *letná voda* 'nie chladná, aká býva v lete'. Teda nemalo by nijakého významu meniť adj. *zimný* na *studený* „pre význam“, tým skôr nie, že je aj analogický prípad pri prídavnom mene s protivným významom (opozitum: *ľahký*—*ľahký*) *letný* 'teplý, vlažný'; opozitá obyčajne na seba vplývajú.

Dodatočná poznámka autora k prenesenému významu adj. letný: Adj. *letný* v mojom rodnom pukanskom nárečí (*letný*) neoznačuje *teplú* vodu, ale vodu, ktorá nie je ani teplá ani studená. Je to teda voda, ktorá je teplejšia od studenej vody, ale zasa studenšia od teplej, čiže: *letná* voda je na priechode medzi teplou a studenou vodou; *letnou* vodou vyplakujeme si napr. ústa.

Z PRÁVNEJ TERMINOLOGIE.

JUDr. Ján V. Ormís:

POŽIADAVKA—POHĽADÁVKA.

Obidva termíny sú zaužívané, len treba ich dobre rozlišovať a ich nezamieňať. (Např. Národné noviny miesto termínu *pohľadávka* dôsledne upotrebujú termín požiadavka.)

Pravidlá slk. pravopisu (1940, 317, 332) majú obidva termíny ako správne, ba upozorňujú (317) pri hesle *pohľadávka*: iné je požiadavka. Podrobnejšieho vysvetlenia rozdielu nemajú, ako ho nemajú ani v iných prípadoch.

Z histórie slova *pohľadávka* možno spomenúť, že Slovenská reč ani v jednom svojom ročníku sa nepostavila proti nemu.

Dr. Emil Stodola st., keď r. 1927 uverejnil v Slovenských pohľadoch príspevok Niekoľko poznámok na naše právne názvoslovie (SP 1927, 514 a n.), podotkol: „Pohľadávka patrí medzi slová v novšom čase veľmi ujaté, eliminovanie slova požiadavka je neodôvodnené“ (l. c., 517). Nepostavil sa úplne proti slovu *pohľadávka* ani Dr. Jozef Škultéty, keď písal svoje poznámky na uvedený Stodolov príspevok. Škultéty (l. c., 517) napísal

totiž, že je *pohľadávka* „len v najkrajnejšej núdzi upotrebitelná“.

Autori Právnického terminologického slovníka Dr. Vladimír Fajnor a Dr. Adolf Záturecký termín *požiadavka* eliminovali, upotrebuje za maďarské *követelés* výlučne slovo *pohľadávka* a za *követelmény* slovo *požiadavok*, zjavne podľa českého *požadavek*. (Vid' 2. vyd. I. sväzku ich Slovníka, str. 97, ako i str. 84 a 95 II. sväzku Slovníka.)

Terajší stav je taký, že termín *pohľadávka* upotrebuje v peňažníctve, v literatúre, súdnej praxi a inde. Eliminovať to slovo nemožno, s rečovej stránky je správne a pritom potrebné. (Ako príklad uvádzam, že Slovenský najvyšší súd upotrebuje termín *pohľadávka* ako výlučný právny termín a popri ňom, kde je potrebné, ešte slovo *požiadavok*.) Na druhej strane škoda by bolo eliminovať i slovo *požiadavka*, lebo je to domáce slovenské deverbatívum (podstatné meno tvorené od slovesa), tvorené na rozdiel od češtiny príponou *-ka*, zaužívané a tiež potrebné. Ide len o to, aká je relácia týchto dvoch termínov.

Požiadavkou moderného bytu je napr. kúpeľňa; v politike boly a sú rozličné požiadavky; štát a hociktorý zamestnávateľ kladie isté požiadavky na svojich zamestnancov atď. Z príkladov vidieť, že slovo *požiadavka* je rozsahom široké, upotrebitelné v rozličných životných situáciách, kde ľudia niečo chcú, požadujú—požiadajú (už či od iných ľudí, či od vecí vonkajšieho sveta, či od okolností, s ktorými nie sú spokojní). *Pohľadávkou* je peňažné (to je najčastejší prípad) alebo iné plnenie, ktoré si niekto — už či právom, či neprávom — nárokuje od iného, domáha sa ho podľa noriem platného práva. (Podobne som bol vysvetľoval termín *pohľadávkou* už vo svojom príspevku K slovenskej právnej terminológii v časopise *Linguistica Slovaca* I/II, 1939/40, 280.)

Požiadavka je širší pochop, ktorý sa vyskytuje v živote i v odbornej terminológii, i keď v nej zriedkavejšie. *Pohľadávkou* je užší pochop, vyskytujúci sa hlavne a predovšetkým v odbornej terminológii (právnej a finančnej). Kto si od volákeho požičal peniaze alebo inú zastupiteľnú vec (tovar), kto je povinný iným (nepeňažným) plnením, proti tomu má oprávnený pohľadávku. Pohľadávku — ak je odôvodnená a nesporná, alebo dokázateľná — možno realizovať podľa právnych predpisov. Proti tomu požiadavka môže sa týkať čohokoľvek, reálne jestvujúceho, alebo

hoci ešte nejestvujúceho (keď ide o *pium desiderium*, o niečo, za čím človeku „duša piští“) a jej dosiahnutie nenormujú právne predpisy.

Tvar *požiadavok* sa nepokladá so stránky tvorenia za slovenský a je zbytočný popri čisto slovenskom, domácom slove *požiadavka*. V podobnom smysle opätovne písala Slovenská reč (SR III, 286; V, 317; VII, 128).

DEDIČNÝ—DEDIČKÝ.

V počiatkoch slovenskej právnej terminologie, čoskoro po roku 1918, nerozlišovalo sa medzi termínom *dedičný* a *dedičský*, hoci je medzi nimi veľký rozdiel. Správne a potrebné sú obidva tie termíny, ale každý na svojom mieste. Zавše sa i dnes stáva, že niekto nerozlišuje tieto termíny, preto treba upozorniť na rozdiel medzi nimi.

Dedičný je majetok, ktorý sa dedí s otca na syna, s rodičov na deti, s nich na vnukov, pravnukov a tak ďalej. *Dedičná* je choroba, ktorá prechádza s rodičov na deti, s generácie na generáciu. V stredoveku boli *dediční richtári*, *dediční župani* atď.; keď sa totiž *richtárska*, *županská* alebo iná hodnosť dedila v tej istej rodine s pokolenia na pokolenie a podľa presne ustálených zásad. *Dedičný* je majetok, *dedičná* je choroba, *dedičné* je postavenie, ktoré sa *dedí*.

Dedičský (-á, -é) je to, čo sa týka niektorého dediča—dedičstva. *Dedičský* je teda zákon, ktorý upravuje podmienky, za ktorých sa niečo dedí, *dedičský* je spor, týkajúci sa niektorého dedičstva. (*Dedičný* by bol proti tomu spor, ktorý by i na strane žalobníka i na strane žalovaného nepretržite trval cez niekoľko generácií, alebo sa aspoň po kratších-dlhších intervaloch opakoval medzi tými istými rodinami o to isté právo.) Príslušníci dvoch plemien napr. v Albánsku môžu mať jedni proti druhým *dedičnú* nenávisť, ale nemôže byť medzi nimi reči o *dedičskej* nenávisti. Pravda, keď sa dedičia niekoho (či ešte za jeho života alebo až po jeho smrti) znepriatelila na život a na smrť, tam by mohla byť reč i o *dedičskej* (dedičov sa týkajúcej) nenávisti.

Z uvedených príkladov je jasné, že *dedičný* a *dedičský* sú dva rozdielne pochopy, z ktorých i jeden i druhý je v práve potrebný. Treba ich len vedieť správne rozlišovať a upotrebiť z nich ten, ktorý je správny.

Jozef Barát:

PRÁVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU A PRAX.

(Pokračovanie.)

Pohyblivé samohlásky.

Na strane 80 Pravidiel slovenského pravopisu v 1. bode § 48 uvádzajú, že „niektoré podstatné mená majú v nominatívne jednotného čísla takzvané pohyblivé *o, e*“. Pre prax ešte sa žiada tu doplniť: a) pohyblivé hlásky nevyskytujú sa iba v nominatívne jednotného čísla, ale sú aj v akuzatívne pri neživotných a vo vokatívne (zpravidla pri mužských životných, napríklad: *majstre!*); b) medzi pohyblivé samohlásky patrí ešte aj dvojhláska *ie* (v koncovke *-iec*: *koniec—konca*) a v istých polohách aj samohláska *i* sa chová ako iné pohyblivé samohlásky; c) pohyblivých hlások niet v strednom rode; d) pohyblivé samohlásky zanikajú v tých slovách, v ktorých po ich zániku nenastane ťažko vysloviteľná skupina spoluhlások (*Turek—Turka*), v opačnom prípade ostávajú — nezanikajú (*Turček—Turčeka—Turčekovi* atď.).

Pohyblivé hlásky nachodíme v rozličných zakončeníach nominatívu jednotného čísla podstatných mien mužského rodu, v menšej miere rodu ženského. Príklady, ktoré priniesly Pravidlá slovenského pravopisu, tu rozhojníme o iné.

A. Príklady s pohyblivým *e*:

a) v zakončení *-ec (-iec)*:

1. mužský rod:

Oravec — Oravca, Oravci, Oravcom, Oravci, Oravcov,

Hlohovec — Hlohovca, Hlohovcu, Hlohovci, Hlohovcom,

Rajec — Rajca, Rajcu, Rajci, Rajcom,

Tisovec — Tisovca, Tisovcu, Tisovci, Tisovcom,

Uhrovec — Uhrovca, Uhrovcu, Uhrovci, Uhrovcom;

mravec — mravca, mravci, mravcom, mravce, mravcov,

mládenec — mládenca, mládeneci, mládencom, mládenci,

• *učenec — učenca, učenci, učencom, učenci, učencov, učencoch,*

čistec — čistca, čistcu, čistci, čistcom,

kahanec — kahanca, kahanca, kahancom, kahanec,

ruženec — ruženca, ružencu, ruženci, ružencom, ružence;

2. Ženský rod:

obec — obce, obci, obcou, obce, obci . . . obcami.

Zakončenie *-ec* s pohyblivou samohláskou *e* má obdobu v zakončení *-iec* s pohyblivou dvojhláskou *ie*:

čepiec — čepca, čepcu, čepci, čepcom, čepce, čepcov, čepcoch,
 hrniec — hrnca, hrncu, hrnci, hrncom, hrnce, hrncov, hrncoch,
 koniec — konca, koncu, konci, koncom, konce, koncov, koncoch,
 veniec — venca, vencu, venci, vencom, vence, vencov, vencocho;

b) v zakončení -ek, -ček:

a) *Kľuvánek* (priezvisko) — *Kľuvánka, Kľuvánkovi, Kľuvánkom, Kresánek* — *Kresánka, Kresánkovi, Kresánkom, Maleček* — *Malečka, Malečkovi, Malečkom, Turek* — *Turka, Turkovi, Turkom;*
 b) *Horáček* — *Horáčka, Horáčkovi, Horáčkom, Mareček* — *Marečka, Marečkovi, Marečkom; kúštiček* — *kúštička, kúštičku, kúštičkom, svrček* — *svrčka, svrčkovi, svrčkom, svrčky, psiček* — *psička, psičkovi, psičkom, ohníček* — *ohnička, ohníčku, ohníčkom, ohníčky, vaček* — *vačka, vačku, vačkom, vačky;*

c) v zakončení -er:

Alexander — *Alexandra, Alexandrovi, Alexandrom, Demeter* — *Demetra, Demetrovi, Demetrom, Peter* — *Petra, Petrovi, Petrom, Petrovia, Silvester* — *Silvestra, Silvestrovi, Silvestrom, Silvestrovia, fráter* — *frátra, frátrovi, frátrom, frátri, frátrov, frátroch, majster* — *majstra, majstrovi, majstrom, majstri, majstrov, minister* — *ministra, ministrovi, ministrom, ministri, ministrov, tiger* — *tigra, tigrovi, tigrom, tigry, tigrov, tigroch, cviker* — *cvikra, cvikru, cvikri, cvikrom, cvikre, cylinder* — *cyľndra, cyľndru, cyľndri, cyľndrom, cyľndre, december* — *decembra, decembu, decembri, decembrom, kataster* — *katastra, katastru, katastri, katastrom, katastre, liter* — *litra, litru, litri, litrom, litre, litrov, litroch, litrami, meter* — *metra, metru, metri, metrom, metre, metrov, metroch, november* — *novembra, novembu, novembri, novembrom, október* — *októbra, októbru, októberi, októbrom, september* — *septembra, septembu, septembri, septembrom.*

Slová na -er sú cudzieho pôvodu; dávnejšie udomácnené zpravidla majú pohyblivé e v zakončení -er, ktoré však zriedka býva v priezviskách, napríklad: *Hitler* — *Hitlera, Singer* — *Singera, Langer* — *Langerá, Fischer* — *Fischera* atď.

d) v zakončení -eň:

1. mužský rod:

sršeň — sršňa, sršňom, sršne, sršňov, sršňoch, sršňami,
učeň — učňa, učňovi, učňom, učni, učňov, učňoch,
vazeň — väzňa, väzňovi, väzňom, väzni, väžňov,
oheň — ohňa, ohňu, ohni, ohňom, ohne, ohňov, ohňoch,
peň — pňa, pňu, pni, pňom, pne, pňov . . . pňami,
ražeň — ražňa, ražňu, ražni, ražňom, ražne, ražňov,
stupeň — stupňa, stupňu, stupňom, stupne, stupňov,
sušeň — sušňa, sušňu, sušni, sušňom, sušne, sušňov;

2. ženský rod:

báseň — básne, básni, básňou, básne, básni, básňach,
čakáreň — čakárne, čakárni, čakárňou, čakárne, čakárni,
hlaveň — hlavne, hlavni, hlavňou, hlavne,
kázeň — kázne, kázni, kázňou, kázne, kázni, kázňam, kázňach,
pleseň — plesne, plesni, plesňou;

e) v zakončení -el (-eľ):

1. mužský rod:

Ipeľ — Ipl'a, Ipl'u, Ipli, Ipl'om;
ďateľ — ďatľa . . . ďatľom, ďatľy,
pochábeľ — pochábl'a, pochábl'ovi, pochábl'om,
sysel — sysla . . . syslom,
priemysel — priemyslu, priemysle, priemyslom, priemysly, priemyslov,
smysel — smyslu, smysle, smyslom, smysly, smyslov,
úmysel — úmyslu, úmysle, úmyslom, úmysly, úmyslov,
figeľ — figl'a, figl'u, figli, figl'om, figle, figl'ov,
kašeľ — kašľa, kašľu, kašli, kašľom, kašle, kašľov,
živel — živila, živilu, živle, živilom, živly, živlov;

2. ženský rod:

myseľ — mysle, myslí, mysl'ou, mysle, myslí, myslíam,
siheľ — sihle, sihli, sihl'ou;

f) s iným zakončením:

1. mužský rod:

pes — psa, psovi, psom, psi, psov, psoch . . . psami,
príjem — príjmu, príjme, príjmom, príjmy, príjmov, príjmoch,
lakteľ — lakt'a, lakt'u, lakti, lakt'om, lakte, lakt'ov, lakt'och,
počet — počtu, počte, počtom, počty, počtov, počtom, počtoch,
účet — účtu, účte, účtom, účty, účtov, účtoch,
tucet — tuctu, tucte, tuctom, tucty . . . tuctoch, tuctami. atď.

B. Príklady s pohyblivým *o*:

a) v zakončení *-ok*:

Hrádok — *Hrádku, Hrádkom,*
Ružomberok — *Ružomberka, Ružomberku, Ružomberkom;*
majetok — *majetku, majetkom, majetky, majetkov,*
pliešok — *pliešku, plieškom, pliešky, pieškov;*

b) v zakončení *-or*:

Uhor — *Uhra, Uhrovi, Uhrom, Uhri, Uhrov, Uhrom, Uhroch;*
kmotor — *kmotra, kmotrovi, kmotrom, kmotrovia . . . kmotrami,*
obor — *obra, obrovi, obrom, obri, obrov, obroch, obrami,*
svokor — *svokra, svokrovi, svokrom, svokrovia . . . svokrami,*
švagor — *švagra, švagrovi, švagrom, švagrovia, švagrov,*
cukor — *cukru, cukre, cukrom, cukery,*
gáfor — *gáfru, gáfre, gáfrom, gáfry,*
kôpor — *kôpra, kôpru . . . kôprom,*
*úhor** — *úhra, úhra, úhre, úhrom, úhry, úhrov;*

c) v zakončení *-ol*:

Pavol — *Pavla, Pavlovi, Pavlom, Pavlovia, Pavlov,*
diabol — *diabla, diablovi, diablom, diabli, diablov,*
orol — *orla, orlovi, orlom, orly, orlov, orloch, orlami,*
posol — *posla, poslovi, poslom, poslovia, poslov . . . poslami,*
kotol — *kotla, kotlu, kotle, kotlom, kotly . . . kotlami,*
uhol — *uhla (v merbe), uhlu, uhle, uhľom, uhly, uhľov,*
uhol — *uhľa (v peci), uhľu, uhli, uhľom, uhle, uhľov,*
uzol — *uzla, uzlu, uzle, uzlom, uzly, uzlov . . . uzlami;*

d) s iným zakončením:

1. mužský rod:

blázon — *blázna, bláznovi, bláznom, blázni, bláznov . . . bláznami,*
hubon — *bubna, bubnu, bubne, bubnom, bubny . . . bubnami,*
ovos — *ovsa, ovsu, ovse, ovsom, ovsy, ovsov . . . ovsami,*
ocot — *octu, octe, octom,*
nájom — *nájmu, nájme, nájomom;*

2. ženský rod:

cirkev — *cirkvi, cirkvou,*
voš — *vši, všou, vší . . . všami,*
lož — *lži**, lžou, lži.*

* Iné je *úhor*—*úhoru*, kde nie je pohyblivé *o*; *úhor*—*úhra* s pohyblivým *o* znamená červov pod kožou u statku (Kuk. II⁴, 111). — Red.

** To sú iba knižné tvary. — Red.

C. Príklady s „pohyblivým“ i:

jedináčik — jedináčka, jedináčkovi, jedináčkom, jedináčkovia,
obláčik — obláčka, obláčku, obláčkom,
potôčik — potôčka, potôčku, potôčkom.

Ako vidieť z príkladov, „pohyblivé i“ býva v koncovke *-ik*, v ktorej i sa skrátilo vplyvom predchádzajúcej dlhej samohlásky (podľa rytmického zákona) a tým postavenie samohlásky i sa v koncovke oslabilo na „pohyblivé i“ po spôsobe pohyblivého e.

Tak isto pohyblivé e, o, i uplatňuje sa aj v prisvojovacích prídavných menách, odvodených od a) vlastných a b) obecných životných podstatných mien mužského rodu príponou *-ov, -ova, -ovo*:

a) *Alexandrov meč, Alexandrova kniha, Alexandrovo mesto,*
Petrov ujec, Petrova sestra, Petrovo pero,
Turkov brat, Turkova hruška, Turkovo more,
Oravcov dom, Oravcova krajina, Oravcovo bohatstvo;

b) *frátrov domov, frátrova prosba, frátrovo mača,*
psičkov štekot, psičkova opatera, psičkovo behanie,
kmotrov sad, kmotrova lúka, kmotrovo zbožie,
poslov odkaz, poslova ruža, poslovo oslovenie atď.

Zanikanie pohyblivých samohlások je nielen v nominatíve prisvojovacích prídavných mien, ale zostáva vo všetkých ostatných pádoch jednotného i množného čísla.

Jednotné číslo:

Nom. <i>Petrov ujec</i>	<i>Petrova sestra</i>	<i>Petrovo pero</i>
Gen. <i>Petrovho ujca</i>	<i>Petrovej sestry</i>	<i>Petrovho pera</i>
Dat. <i>Petrovmu ujcovi</i>	<i>Petrovej sestre</i>	<i>Petrovmu peru</i>
Ak. <i>Petrovho ujca</i>	<i>Petrovu sestru</i>	<i>Petrovo pero</i>
Lok. <i>Petrovom ujcovi</i>	<i>Petrovej sestre</i>	<i>Petrovom pere</i>
Inštr. <i>Petrovým ujcóm</i>	<i>Petrovou sestrou</i>	<i>Petrovým perom</i>

Množné číslo:

Nom. <i>Petrovi ujcovia</i>	<i>Petrove sestry</i>	<i>Petrove perá</i>
Gen. <i>Petrových ujcov</i>	<i>Petrových sestier</i>	<i>Petrových pier</i>
Dat. <i>Petrovým ujcóm</i>	<i>Petrovým sestrám</i>	<i>Petrovým perám</i>
Ak. <i>Petrových ujcov</i>	<i>Petrove sestry</i>	<i>Petrove perá</i>
Lok. <i>Petrových ujcích</i>	<i>Petrových sestrách</i>	<i>Petrových perách</i>
Inštr. <i>Petrovými ujcami</i>	<i>Petrovými sestrami</i>	<i>Petrovými perami</i>

Výnimky. Vznik výnimiek dá sa vysvetliť fyziologicky. Zaniknutím pohyblivého *e*, *o* pred skupinou spoluhlások zväčšila by sa spoluhlásková skupina tým, že by k nej prišla ešte aj koncová spoluhláska (zo zakončenia podstatného mena) po zániku pohyblivej samohlásky a preto pre nepohodlnú výslovnosť vzniklej skupiny spoluhlások samohláska ostáva, to jest dostáva sa do takzvanej silnej pozície — nezaniká. Napríklad pri podstatnom mene *jašter* po zániku „pohyblivého“ *e* mali by sme tvar **jaštra* ani nie s tak ťažko vysloviteľnou skupinou, aká by bola pri podstatnom mene *jazvec*—**jazvca*, kde je pri skloňovaní po zachovaní silnej pozície *e* v zakončení tvar *jazveca*.**

I. Samohláska *-e-* ostáva v silnej pozícii, kde by vznikla pre výslovnosť nepohodlná skupina:

a) v zakončení *-er*:

jašter — *jaštera, jašterom, jaštermi,*
karcer — *karceru, karcerom, karcery ... karcermi,*
majer — *majera, majeru, majeri, majerom, majere, majerov,*
*pomer**** — *pomeru, pomere, pomerom, pomery, pomerov,*
*úder**** — *úderu, údere, úderom, údery, úderov, úderom;*

b) v zakončení *-ček*, ak pred koncovkou *-ček* je vôbec nejaká spoluhláska, to jest predchádzajúca slabika je ňou zatvorená:

Marček — *Marčeka, Marčekovi, Marčekom,*
harmanček — *harmančeka, harmančeku, harmančekom,*
klinček — *klinčeka, klinčeku, klinčekom, klinčeky,*
stolček — *stolčeka, stolčeku, stolčekom, stolčeky,*
stromček — *stromčeka, stromčeku, stromčekom, stromčeky.*

Tak isto v prípadoch, kde koncovka *-ček* splynula s predchádzajúcou spoluhláskovou skupinou:

** Podobne silnú pozíciu má pohyblivé *e* v tvare obecného podstatného mena *švec*—*ševca* v priezvisku: *Švec*—*Šveca* (Bánovce), čo vysvetlíme tým, že tvar *švec*—*ševca* stratil pôvodnú svoju významovú súvislosť s priezviskom, keď nositeľ tohto mena so stavom, prácou ševca-remeselníka už nemal nič spoločného na rozdiel od jeho predka, ktorý priezvisko *Švec* dostal podľa zamestnania, ktoré konal. Takto ide vysvetliť silnú pozíciu pohyblivého *e* v nominative aj v priezvisku *Hudec*—*Hudeca*. Zpravidla v priezviskách cudzieho pôvodu pri skloňovaní sa zachováva celý nominatívny tvar, teda samohláska v zakončení nestáva sa pohyblivá, hoci naši gramatici umele ju zavádzajú, ako napr. v prípade *Czambel*—*Czambla*. Takýto je všeobecný systém pri cudzích priezviskách: *Hitler*—*Hitlera, Stieber*—*Stieberta, Blondel*—*Blondela* ap. — Red.

*** V tvaroch *pomer* a *úder* samohláska *e* je pevná od pôvodu, lebo ide tu o korennú samohlásku slovíes *pomerať* a *udierať*, z ktorých tvary *pomer* a *úder* vznikli ako *deverbatíva* (podstatné mená utvorené zo slovesa). — Red.

kalištek — *kališteka, kališteku, kalištekom, kališteky, kalištekov, kožuštek* — *kožušteka, kožušteku, kožuštekom, kožušteky, obuštek* — *obušteka, obušteku, obuštekom, prštek* — *pršteka, pršteku, prštekom, pršteky, prštekov, noštek* — *nošteka, nošteku, noštekom, nošteky, noštekov, rožtek* — *rožteka, rožteku, rožtekom, rožteky, rožtekov, rožtekoch;*

c) v inom zakončení:

1. *jačmeň** — *jačmeňa, jačmeňu, jačmeni, jačmeňom, jačmene, prsteň* — *prsteňa, prsteňu, prstení, prsteňom, prstene;*
2. *chriaštel* — *chriašteľa, chriašteľovi, chriašteľom, chriaštele, korheľ* — *korheľa, korheľovi, korheľom, korheľi, korheľov, manžel* — *manžela, manželovi, manželom, manželia, manželov;*
3. *podnet*** — *podnetu, podnete, podnetom, podnety, podnetov.*

II. Samohláska o ostáva v silnej pozícii, že by nevznikla jej zaniknutím ťažko vysloviteľná spoluhlásková skupina. Príklady:***

1. *gágor* — *gágora, gágoru, gágore, gágorom, gágory, gágorov, javor* — *javora, javoru, javore, javorom, javory, javorov, kláštor* — *kláštora, kláštoru, klášstore, kláštorom, pitvor* — *pitvora, pitvoru, pitvore, pitvorom;*
2. *oblok* — *obloka, obloku, oblokom, obloky, oblokov, oblokom, prvok* — *prvoka, prvoku, prvokom, prvoky;*
3. *hrboľ* — *hrboľa, hrboľu, hrboľi, hrboľom, kostol* — *kostola, kostolu, kostole, kostolom, mazoľ* — *mozoľa, mazoľu, mazoľom, mazole;*
4. *prelom* — *prelomu, prelome, prelomom.*

(Pokračovanie.)

* V koncovke *-meň* samohláska *e* zato nie je pohyblivé *e*, že v nej samohláska *e* je pôvodná od starých mužských *n*-kmeňov: sts. *kamy*—*kamene*. Podľa tohto typu vznikol aj tvar *prsteň*. — Red.

** Tvar *podnet* predstavuje deverbatívum od slovesa *podnieť* a preto ani nemožno pri ňom predpokladať existenciu pohyblivého *e*. — Red.

*** Príklady vždy bezpečne nemajú pohyblivé *o*, ale uvádzame ich so zreteľom na praktickú stránku: napr. v podstatnom mene *javor* samohláska *o* v koncovkej skupine *-or* nie je totožná s pohyblivým *o* v koncovke *-or*, napr. *kôpor* (sts. *javor* z psl. **j-avorъ*). — Príklady *pitvor* a *prelom* sú deverbátiva od príslušných slovies *prítvoriť*, *prelomíť*; pri deverbatívach tohto typu azda ani s praktickej stránky — pre samu prax nie je osožné uvádzať do nejakej súvislosti s pohyblivými hláskami. Azda pri otázke *pohyblivej hlásky* bolo by lepšie aj pre praktickú stránku zdôrazniť jazykový fakt, že zpravidla pri deverbatívach samohlásky v koncových slabikách sú v silnej pozícii, teda niet pri nich pohyblivej hlásky, i keď so svojím podobným zakončením v nejednom prípade na prvý pohľad pripomínajú možnú existenciu pohyblivej hlásky, ako napríklad tu v článku uvedený tvar *úder, pomer, pitvor*. — Red.

ZO ŠKOLSKÉJ SLOVENČINY.

Anton Jánošík:

PREDLOŽKA PRE V SLOVENČINE.

(Dokončenie.*)

10. Predložka *pre* vo funkcii prospechu býva na rozdiel od spisovného úzu pri slovese *starat' sa* (Kysuce, Žilina a inde): To sú siroty, *pre ktoré* sa starajú rozličné spolky. (Väzba je veľmi blízka francúzskej: Je suis venu vous prier *pour lui*. Je vous remercie *pour lui*. Z nárečia ju pozná aj Jozef Škultéty, Jozef Orlovský aj prof. Podrazil, rodák zo Skalice, a ju neodsudujú.)

11. Predložku *pre* v tejto funkcii možno zameniť aj s predložkou *do* s genitívom: Oddýchol si a nabral si nových síl pre ďalší život (aj *do ďalšieho života*). Postupne pribereá aj človek potrebných síl *do života* (z úlohy), ale: Náboženstvo je potrebné pre život.

12. Predložku *pre* vo funkcii prospechu, prípadne v inej, možno lepšie nahradiť predložkou *v* s lokálom, napríklad: Uhlie pre chémiu má veľký význam (m. *v chémii*), Roľníctvo pre štát hrá dôležitú úlohu (m. *v štáte*) ap. Takýto je aj nadpis úvodného článku red. Aladára Kočiša v Slovaku z 18. I. 1942: Význam tlače *v živote národa*.

13. Okrem predložky *v* s lokálom možno predložku *pre* nahradiť holým genitívom:¹³ lekár pre detské choroby — lekár *detských chorôb*, lekár pre detskú ortopediu — lekár *detskej ortopedie*; učiteľ, profesor pre nemecký jazyk — učiteľ, profesor *nemeckého jazyka*, prípadne *nemčiny* ako je tiež *profesor hudby, profesor kreslenia* ap. Tu predložku *pre* možno obísť aj predložkou *na*:¹⁴ Pán profesor *na nemčinu* je človek, ktorý sa nerozčuľuje (z úlohy J. Hrivnákovej z II. OAa). Alebo za: Ča-

* Dokončenie článku Zo školskej slovenčiny podávam iba skrátené bez väčšieho množstva dokladov. nachystaných zo školských úloh, keďže i tak táto štúdia je podľa kritika -sl- v Slovaku (11. jún 1942) subjektívna. Je sa čo obávať, že za subjektívne budeme pokladať aj spracovanie predložky *pre* vo veľkom slovníku Poliaka Lindeho. Čecha Jungmanna. Slovák Bernoláka a Francúza Littré (predložka *pour*), ktorými som sa inšpiroval. Pravda, autor mal aspoň naznačiť, ako treba články so školským, didaktickým zameraním spracovať objektívne, najmä keď túto rubriku som si viedol dlhší čas v Slovenskej reči.

¹³ Porov. Brus jazyka českého, ktorý sestavila komisse širším sborem Matice české, 2. vyd., Praha 1881, str. 186.

¹⁴ Porov. predložku *pre* vo funkcii cieľu (SR IX. 231—32).

káreň pre II. triedu — dalo by sa aj povedať: Čakáreň II. triedy; Čakáreň pre školskú mládež — Čakáreň školskej mládeže ap. Niekedy väzba s genitívom, najmä ak pozostáva z viac slov, cíti sa umelá a vtedy radšej užiť väzbu s predložkou *pre* miesto genitívu.

Z uvedeného rozboru jednotlivých funkcií predložky *pre* vychodí, že predložka *pre* od pôvodu je príčinná, to jest vyjadruje sa ňou príčina (bod. 1, 2, 3). Najmä vplyvom cudzích rečí rozšírila svoju funkciu aj na také, kde ju od pôvodu netreba predpokladať. Vonkoncom neobstojí vo funkcii cieľa — účela (5, 6, 7). Pri ostatných funkciách, pokiaľ možno, jej vyhýbajme, ak ju nechceme zbytočne užívať.

B+Z, profesori obchodnej akadémie:

NA OKRAJ JEDNEJ ŠKOLSKEJ ÚLOHY.

Školské úlohy zo slovenčiny, pripravované zväčša veľmi málo alebo vôbec nijako, sú viacej-menej verným obrazom vedomostí pisateľov-žiakov. Preto sme volili za východisko svojho rečového rozboru práve úlohu zo slovenčiny, a to na vyššom stupni odbornej školy. Žiaci obyčajne pokladajú opravu písomných prác za hodinu „stratenú“. Je to mýlna mienka, keďže hodina opravy slovenskej úlohy, pochopená s hľadiska svojho poslania správne učiteľom aj žiakom, predstavuje najvhodnejšiu príležitosť zopakovať a prehíbiť danú látku so všetkých stránok. Preto je najmä učiteľ odbornej školy povinný opravovať svedomite písomné prejavy žiactva a dbať prísne na to, aby žiak opravil podobne svedomite každú chybu. Táto práca vyžaduje od učiteľa priam jóbovskú trpezlivosť a vidí sa neraz beznádejná, no jednako je svrchovane potrebná a zodpovedná. Absolvent odbornej školy zaujíma zväčša hneď po skončení miesto v praktickom živote, takže spomenutá škola je preňho jediným prameňom znalostí správnej slovenčiny.

Nemôžeme tu, pravda, uviesť všetkých 118 rozličných pravopisných, tvaroslovných, lexikálnych, slohových, syntaktických a iných chýb, ktoré sme si poznačili pri oprave jednej úlohy v 50 sošitoch. Upozorníme preto iba na prípady, ktoré sú podľa našej mienky dôležitejšie.

I. Chyby hláskoslovno-pravopisné a kmeňoslovné.

1. Složeniny typu: *predpona+íst'* (v tomto spojení: *-jst'*) majú (Pravidlá slk. pravopisu z r. 1940) predponu (alebo stiahnutú slabiku) v neurčitku, prít. čase a rozk. spôsobe niektorých slovies dlhú. Píšeme teda a vyslovujeme správne: *dôjst'—dôjdem—dôjdi* (S. Czambel píše, Rukoväť 3. vyd., str. 272: *dojst', dôjst'*), *nájst'—nájdem—nájdi*, (*pôjst'*)—*pôjdem* (rozkl. spôsob však: *poď!*), *príst'¹—prídem—príď*, *zájst'—zájdem—zájdi*. Iné tvary sú chybné; nepíšme preto a nevyslovujeme: „*dojst'—dojdem—dojdi*“, „*najst'—najdem—najdi*“, „*pojdem*“, „*prijst'—prijdem—prijď*“, „*zajst'—zajdem—zajdi*!“ V predponách slovies *ujst'—ujdem—ujdi*, *vojst'—vojem—vojdi*, *vyjst'—vyjdem—vyjdi* ustávajú Pravidlá slk. pravopisu krátku kvantitu. Podrobný rozbor tvarov a kvantitý složenín slovesa *íst'* podáva Anton Jánošík (SR VIII, čís. 2—6).

2. V slovesách opakovacích, utvorených od prvotných slovies slabikou *-va-*, vkladanou pred neurčiteľkovú príponu *-ť*, prítomníkové *-m*, *-š* atď., predlži sa korenná slabika, ináč krátka pred znakom iteratívnych slovies tohto typu *-va-*, napr.: *brať—brávať*, *dať—dávať* (*dávam*, *dávaš*, *dával som*, *dávaný* atď.), *hrať—hrávať* (*hrávam*, *hrávaš*, *hrával som*, *hrávaný*), *spať—spávať* (*spávam*, *spávaš*, *spával som*); *obuť—obúvať* (*obúvam*, *obúval som*, *obúvaný*, *obúvanie*), *počuť—počúvať* (*počúvam*, *počúval som*, *počúvaný*, *počúvanie*), *vyzuť—vyzúvať* (*vyzúvam*, *vyzúval som*, *vyzúvaný*, *vyzúvanie*); korenná hláska pri type iteratív slovies IV. triedy na *-ievať* sa nemení: *chváliť—chválievať* (*chválievam* atď.), *páliť—pálievať*; *chodiť—chodieväť* (*chodievam* atď.), *nosiť—nosieväť* (*nosievam*), *prosiť—prosieväť*, *voziť—vozieväť* ap. Nepíšme teda a nevyslovujeme: Dej tohto románu sa „*odohrávať*“, ale: Dej tohto románu sa *odohráva*. Iné okolnosti sú, pravda, v prípadoch, kde korenná samohláska už v základnom slovese je dlhá: *písať—písavať*, *skákať—skákováť* (S. Czambel, l. c., str. 153), *získať—získavať* a pod.

3. Pravidlá slk. pravopisu uvádzajú aj podobu a kvantitu väčšiny mien krstných a významnejších priezvisk. Preto píšme: Anton (nie: Antón, lež už Antónia), Gustáv (nie: Gustav), Július (nie Julius, gen. *Júlia*; Pravidlá, str. 215). Podobne sú správne iba tieto podoby priezvisk: Čajak (nie: Čaják); v Pra-

¹ Z *pri+íst'*; porov. stsl. *přiti* a *pri+iti*. A Leskien. Handbuch der altbulg. Sprache, str. 293.

vidlách niet tohto slova, no správny tvar vyskytuje sa napr. v Dej. slk. lit. pre VII. a VIII. tr. slk. gymn., Ambruš—Felix—Mráz, str. 16, 74; iba tento tvar (Čajak) zodpovedá hláskoslovným zákonom spis. slovenčiny; Kalinčiak (nie: Kalinčák); Kukučín (nie: Kukučín*).

4. Pravidlá slk. pravopisu (str. 45—46) uznávajú pri ťažko vysloviteľných hláskových skupinách za správne iba tzv. vokalizované predložky (teda *so, zo, vo, ku*, nie: *s, z, v, k*). Nesprávne sú teda spojenia: *v francúzskej literatúre* (spr.: *vo francúzskej*), *v svojom románe* (spr.: *vo svojom*), *k vzniku diela* (spr.: *ku vzniku diela*; tu použijeme radšej vôbec inú väzbu).

5. Nepripustná je zámena predpony (nespr. *od-* namiesto spr. *o-*) v slovese odôvodniť. Nehovorme a nepíšme: *oddôvodniť*. Správny tvar s predponou *o-* má predsa dostatočnú oporu v slovách, príbuzných významom: *ospravedlniť, osvetliť, overiť* a pod. Nekontaminujeme teda sloveso *odôvodniť* so slovesami významových skupín celkom iných, ako *oddať, oddeliť, oddialiť* a pod.

6. Predložkovú väzbu: *pod titulom* neskracujeme „*pod titl.*“, ale *pod tit.* (alebo azda *pod t.*). Tvar „*titl.*“ (vlastne: *Titl.*) je na mieste iba pri tzv. neosobných firmách v nemeckej obchodnej korešpondencii (v slk. obchodnej korešpondencii píšeme: *P. T.* = pleno titulo, plným titulom).

7. Pri rozdeľovaní viacslabičných slov na konci riadkov pridŕžajme sa vždy ustálených zásad. Rozdeľujme preto podľa pôvodu a složenia takto: *ná-dcha, na-dchnúť, na-dšenie* a pod. (nie: *nád-cha* atď., lebo tu ide o predponu *na-*, nie: *nad-*, a sám koreň *dech-* súvisí so slovami *dych, dýchať* a pod.), *na-jmä* (nie: *naj-mä*; *na-jmä* = *na* + psl.* *j-b me*, sts. *ime*, stslk. **jmä*, stč. *jmě*; teda vlastne: **na+meno*), *ná-uka* (nie: *náu-ka*), *ná-učný, na-zvať, na-zvem* (nie: *naz-vať, naz-vem*), *dô-jdem, ná-jdem, pô-jdem, pre-jdem, pri-jdem, u-jdem, vo-jdem, vy-jdem, zá-jdem* (nie: *dôj-dem, náj-dem* atď.), *po-ukázať, pre-ukázať* (menej vhodné: *pou-kázať—preu-kázať* atď.) a pod.

8. V podstatnom mene *súkeník* a odvodeninách *súkenícky, súkeníctvo* píšeme iba jedno *n* (teda nie: *súke-nn-ík*, ale už

* Tu žiaci správne cítia krátku kvantitu, aká vonkoncom býva v prízviskách na *-in* (porov. SR VIII, 320), len v miestopisných menách a obecných býva koncovka *-in*, teda s dlhým *i*, napr.: *Trenčín, Kubín, včelín*. Podľa tohto systému aj v pseudonyme-prízvisku *Kukučín* pride v koncovke *-in* krátke *i*, ako si ho písal sám spisovateľ. — Red.

adj. *súkenný* so zdvojeným *-nn-*). Podľa toho *súkeník* je utvorené takto: podstatné meno *súkno* + prípona *-ík*, presnejšie: **suk-ъ n(o) + ík*. V jeho základe je teda iba jedno *n*. Prídavné meno *súkenný* má však etymologický základ **suk-ъ n(o) ъnný*, preto je tu oprávnené zdvojené *-nn-*. Podst. mená *denník*, *ná-denník*, *týždenník*, *vinník* a pod. majú zdvojené *nn*, lebo sú odvodené od prídavných mien so zdvojeným *-nn-* (*denný* atď.). *Vinník* je 'človek *vinný*'; *denník* 'časopis, ktorý vychodí *denne*'; *súkeník* nie je však človek *súkenný*, ale taký, čo vyrába alebo predáva *súkno*.**

II. Chyby tvaroslovné.

Z tvaroslovia bolo oveľa menej chýb. Vyskytuje sa napr. v úlohách nesprávny tvar množ. inštr. „*vecmi*“ (spr.: *vecami*; *s takými vecami*); nespr. gen. sg. *knižnici* (spr.: *knižnice*, *do svojej knižnice*; tvar *knižnici* vysvetlíme v tomto prípade vplyvom domáceho východoslk. nárečia, v ktorom sa príslušný vzor skloňuje), pravda, podobne ako aj inde v nár. slk. (takto: *ulica*, *ulici* atď., viď napr. M. Koperdan, Porov. gram. východoslk. nár., str. 21); nespr. podoba jedn. inštr. *dátumom**** (spr.: *dátom*; pred týmto *dátom*); nespr. množ. gen. *veci* (spr.: *vecí*; dozvieme sa tu veľa *nových* vecí, lepšie azda: veľa *nového*) a niekoľko iných nesprávností. Ostatná chyba, t. j. gen. pl. *veci* namiesto spr. *vecí*, je skôr povahy hláskoslovnej, keďže kvantitatívny rozdiel gen. sg. *veci* — gen. pl. *vecí* je pre žiactvo východoslovenské otázkou štúdia, nie vrodenia (v domácom nárečí je tu alternácia: gen. sg. *veci* — gen. pl. *vecoch*, porov. Koperdan, l. c., str. 21).

(Pokračovanie.)

** Takýto výklad obстоjí iba so stránky pedagogickej — pre žiakov, aby zachovávali patričný tvar, uvedený do úradných Pravidiel slk. pravopisu. V skutočnosti pride tvar *súkenník* s dvoma *-nn-*, lebo, ako ukazuje systém, zjavný aj na uvedených príkladoch činiteľských mien (nomen agentis) na *-ík*, podstatné mená toho typu (nie na *-ár*) všeobecne tvoríme od prídavného mena (a nie podstatného mena), a to od jeho formy na *-ný*, napríklad: *kostolník* — *kostolný*, *úradník* — *úradný*, *záhradník* — *záhradný* atď. (Pravda, očakávali by sme aj *bubenník*, no adj. je na *-ový*: *bubnový*.) — Red. A. Jánošík.

*** Podstatné meno *dátum* je latinského pôvodu a takto „chybné“ ho skloňujú nielen žiaci, ale azda my všetci; do Pravidiel uvedený systém je podľa češtiny, ale nie podľa systému slovenčiny. Nedávno v škole, na hodine korešpondencie v prvom momente neobvyklý tvar datívu *dáte* som si pri počúvaní skonfundoval so slovesným tvarom *dáte*. Živé skloňovanie: *dátum*, *dátumu* atď., keď ide o *termin*, bude treba už raz uzákonit *via facti*. — Red. A. Jánošík.

Jozef Liška:

ROZRIEŠIME SI OTÁZKU PÔVODU VÝCHODNEJ SLOVENČINY?

(Pokračovanie.)

Striednice za nosovky.

Strata nosoviek spadá zhruba do polovice X. stor.⁵³ Pre riešenie otázky pôvodu východnej slovenčiny je to veľmi dôležité, keďže ide o zjav veľmi starý. Východná slovenčina ako ostatné slovenské nárečia nemá nosoviek, zatiaľ v poľštine sú zachované. Čakali by sme, že *Stieberovi*, ktorý vo všetkom chce vidieť poľský pôvod, zasa niekoľko prevzatých slov, ako *gamba*, *gombička*, *skremtni* a iné, budú „stopy dávneho poľského stavu“ a všetky ostatné pravidelné prípady len ako „neskoršie prínosy slovenské.“

Hoci nie celkom tak, predsa si *Stieber*⁵⁴ našiel veľmi blízku cestu von, aby nemusel uznať, že denazalizácia nosoviek je jedným z najstarších slovenských zjavov aj vo východoslovenských nárečiach. V tomto prípade uznáva síce, že nedostatok nosoviek vo východnej slovenčine je iste znakom nepoľským, ale že „*ę* sa v tomto dialekte vyvinulo nie podľa česko-slovenského spôsobu, že poľský vývoj⁵⁵ *ę* (ak ide o ústnu hodnotu) pripomína veľmi východoslovenský“.

N. van Wijk⁵⁶ aj *Stanislav*⁵⁷ vykladajú vývoj nosoviek za shodný s vývinom ostatných slovenských nárečí. Súčasný vývoj v sotáckych nárečiach severovýchodného Zemplína tento náhľad úplne potvrdzuje.

1. Za nosovku *o* je vo východoslovenských nárečiach *u* v krátkych i dlhých slabikách bez rozdielu: *ruka*, *ruku*, *trubič*, *sušed*. V sot. nárečí Dlhého n/C. za *o* je doteraz slabo predĺžené *ù*, ktoré strhuje na seba hlavný prízvuk: *sùšäda*, *ùfam'ä* (teda s prízvukom na prvej slabike!).

Z morfológie môžeme tu hneď spomenúť koncovku *inštr. sg. fem. -u*: zo *ženu*, *vodu* a pod. (*-u* < po strate kvantity z *-ü* < *-ō* < *-oq* < *-ojq*), ktorá sa shoduje so západosloven-

⁵³ Novák, SMS VIII, 1930, str. 17.

⁵⁴ Lud. słow. II, 35.

⁵⁵ V poľštine *ę*, *o* v krátkych slabikách daly *ę*, v dlhých *q* (*o*): *mięso*, *ręka*, *piątek*, *piąty*, *sąsiad* a pod.

⁵⁶ *Slavia* IX, 4 n.; Sb. Škult., str. 562; SMS XIII, str. 59 a SMS XV, 197.

⁵⁷ Pôvod, str. 69.

skou koncovkou -ú a čes. -ou oproti stredoslovenskej -ou (< -ou < -oju < -ojq) a poľskej -q (*wodq*).

V 1. os. sg. sot. nárečia je doteraz koncovka -u: *beru* oproti analogickej koncovke -m na ostatnom území a poľskej -ę (*bio-ře*). V 3. os. pl. *beru* po strate kvantity na konci slov aj v sot. nárečí oproti poľskej koncovke -q: *biorq*.

2. Nosovky ę, e.

Vo východnej slovenčine nosovka ę prešla v e (čiastočne v a), ě (v dlhých slabikách) v a, ja. Stanislav i N. van Wijk (l. c.) správne predpokladali, že vývoj i tu musel ísť ako v stredoslovenských i západoslovenských nárečiach cez ä. Stieber⁵⁸ sám prináša doklady z Abauja *pamätka*, *robä* a z Jablone v severovýchodnom Zemplíne⁵⁹ *nošü*, *celä*, *p'äti* vedľa „*peätok*“ = *piatok*. Škoda, že Stieber nebol v Jablone osobne a nárečie Jablone popísal len podľa vysokoškolačka J. Gazdika v Prahe. Ale aj to postačí. Skutočne počul tam Stieber „*peätok*“? Teda dlhú samohlásku? Keby bol študoval toto nárečie na mieste, iste by bol počul *p'ätok*, ako som ho tam našiel ja.

A teraz pozrime, či vývoj nosovky ę v sot. nárečí sa skoro navlas nepodobá onému v ostatných nárečiach slovenských, najmä v nárečiach liptovských, oravských a gemerských.

Aj tu je striednica ä za krátke ę a ä za ę v dlhých slabikách. To, čo povedal Stanislav⁶⁰ o fonetickej realizácii hlásky ä, ä pre liptovské nárečia, platí aj pre sotácke 'ä, 'ä⁶¹. Zpravidla pred pernicami a r', c', ž' sa kloní viac k e, po š, ž, č, ž skoro až k a. Podobne je tomu i pri ä, ktorého fonetická realizácia sa len málo líši od ä.

Priklady na striednice za ę v *krátkych slabikách*. Uvediem najprv zvyčajný východoslovenský tvar — potom sotácky: *meso-m'äso*, gem. *mäso*, *peta-p'äta*, gem., orav. *päta*, *šeme-šem'ä*, *kurče-kur'ä*, *še-šü*, ak. zám. *ce-c'ü*, *me-m'ü*, *jazyk*, *ž'äkovac'*, *hl'edac-hl'ädac'* (*hl'adac*), *češki-čäšk'i* atď.

⁵⁸ Lud. słow., III. 142.

⁵⁹ SMS XIII, 1935, str. 61–62.

⁶⁰ Lipt. nárečia, str. 151 n.

⁶¹ V sot. nárečí ä, ä sú len fonetickými variantami a, ä pred palatálnymi spoluhláskami. Vo stredoslov. nárečiach po strate palatalizovaných konsonantov sa stali samostatnými fonémami. Podobný proces nastáva aj tuná.

V dlhých slabikách je ä: *viazac-v'äzac'*, gem., orav. *väzat'*; *piatek-p'ätok*, gem., orav. *pätok* i *piatok*. Ďalšie príklady *priatki-pr'ätki*, *jastrap-ještr'äp* (prízvuk na poslednej slabike), *zapriahnuc-zapřähnuc'*, *l'ehnuc-l'ähnuc'*, *zešati-zešäty*, *žadac-žädac'*, *triasc-tr'äsc'*, *kl'ac-kl'äc'*, *riadek-r'ädok*, *miat* i *met-m'ät*, *častka-čästka* i *častka*, *zajac-zajäc*, *mešac-mešäc*, *počatek-po-čätok*, *smet* i *smat-smät*, ale *smadny*. Na konci slov, kde kvantita zanikla skôr, býva vývoj aj v sot. nárečí trochu odlišný. V 3. os. pl. -ä: *rob'ä*, *skriv'ä*, mladší začínajú vyslovovať skôr *robja*, *skrivja*. V Modrej n/C., kde prízvukové pomery sú iné, počujeme ešte *var'ä*, *skriv'ä* (s prízvukom na poslednej slabike).

Niet pochybnosti, že podobnou cestou išiel vývoj aj na ostatnej časti východného, stredného a západného Slovenska. Striednice za praslovanské *e* vo východoslovenských nárečiach upozorňujú nás hlavne na tieto veci:

1. Výskyt striednic *ä*, *ä* práve v najodľahlejšej časti východného Slovenska *vyvracia úplne náhľad o poľskom pôvode východnej slovenčiny*, lebo práve tu by sa poľský stav bol mohol najlepšie udržať.

2. *ä*, *ä*, doteraz v severovýchodnom Zemplíne zachované, nás presvedčujú, že *slovenskosť týchto nárečí je ďaleko väčšia a čistejšia, ako sme si ju predstavovali*.

3. Terajšie rozloženie *striednic* za nosovky ako aj ďalší budúci výskum ukážu na užšie vzťahy východnej slovenčiny práve so *stredoslovenskými nárečiami*, bližšie nám určia niekdajšie sídla Slovákov a ich pohyby po príchode Maďarov do dunajskej kotliny.

*Dispalatalizácia *e > o, *ě > a.*

Dispalatalizácia **e > o, *ě > a* je jedna z najstarších zmien poľských (spadá asi do 12. stor.) a je dôležitým delidlom západoslovenských jazykov, teda skupiny (poľskej) lechickej na jednej strane a slovenskej a českej na strane druhej.

Zd. Stieber⁶² predpokladá možnosť dispalatalizácie *e > o* a *ě > a* i pre východoslovenské nárečia, čím chce podprieť svoj názor o poľskom pôvode východnej slovenčiny. Lenže tento prípad je úplne analogický so skupinami *trot-*, *tlot-*. Stieber

⁶² Lud. słow. I, 120 n., II, 41.

tu podľa niekoľkých slov chce vyvodiť možnosť starej poľskej zmeny. Pozrime však na jednotlivé prípady.

1. Zmena *e > o* je v týchto slovách: *čolo*, *pčola*, *čort*, *čop*. Ako vidno, sú to len cudzie lexikálie poľského pôvodu, ktoré prejavili svoju expanzitu nielen po území východoslovenskom, ale prešli aj do nárečí gemerských. Podľa Tó b i k a⁶³ *pčola* je aj na východnej polovici Horehronia (Šumiac, Telgart), *pšola* na doline Slanskej, Štítnickej, Muránskej a Ratkovskej. Pri *šolo* je jednotná oblasť spišsko-gemerského tvaru s o prerušená dolinou Slanskou, ktorá bola len neskôr kolonizovaná. Slovo *čort* sa vyskytuje na východnom Slovensku popri *čert*; je aj na Horehroní. Zo slov, ktoré uvádza Fed á k⁶⁴, je známe všeobecne aj *čop* (poľ. *czop*), kdežto *pľotki* a *zaľotník* len na nepatrnom území, ktoré je najbližšie poľskému vplyvu, ináč *zaľetník*, *pľetki*.

Z uvedeného vysvitá, že tu ide skutočne len o prevzatie niekoľkých slov, no o systémovej zmene tu nemôže byť ani reči. O prípadoch, ako *polni*, *žolti* si povieme pri 1, 4.

2. Zmena *ě > a* nachádza sa v týchto slovách *žad*, *žadufka*, *žadovka* (Stanislav uvádza aj *žadiga*, to však je len zriedka), *bľadi*, *zbladnuc*, *cali*, *fcaľe*, *calkom*, *calovac*, *cažic*, *šari*, *večar*, *jalec*. Stanislav⁶⁵ z nich vylučuje slová: *bľadi*, *zbladnuc*, lebo v nich je zmena známa i na strednom Slovensku (napr. *ľad*, *ľavi*, *sľava*). Ostatné slová prejavujú kolísanie medzi *a* a *e*; tvary s *e* sú v prevahe.

Už samo slovo *žat-žada* odporuje hláskoslovným zákonom východoslovenským a svedčí proti akejkoľvek dispalatalizácii *ě > a* vo východnej slovenčine. Pomery v severozápadnom Zemplíne túto otázku definitívne riešia.

Vieme, že slovo *žad* z **dědъ* bolo prenesené na východné Slovensko už v prenesenom význame 'žobrák' z Poľska, kde žije slovo *dziad* ešte aj vo svojom staršom označení. Na východné Slovensko sa dostalo neskoro a vytlačilo staršiu formu *žebník*, ale nie všade! Tá sa drží nielen v priechodnom nárečí spišsko-liptovskom, ale doteraz takmer v celom Zemplíne, v sotáckom nárečí ako *žobrák*, *žobráčka*, tu forma *žat* je vô-

⁶³ SMS XV, 1937, str. 111.

⁶⁴ Sb. Škult., str. 514.

⁶⁵ Pövod, str. 66 n.

bec neznáma. Miestami sa *žobrak* vyskytuje aj v severozápadnom Abauji (Rudník).

Stanislav⁶⁶ už upozornil, že v pôvodnom význame slovo **dědъ* existuje aj vo východnej slovenčine a má tu podľa domácich hláskoslovných zákonov náležitú formu *žedo*. Keby *žad* nebol len neskorší polonizmus, potom by podľa východoslovenského hláskoslovného vývoja bola vznikla forma **žad*, pretože tu sa každé *d'* zmenilo v *ž*, a nie v *š* (*š*), ktoré sa zjavuje v slovenskom systéme až neskoršie.

Ako som už vyššie spomenul, dnešný stav v sotáckom nárečí postaví tú otázku ešte do jasnejšieho svetla. Tu sa zachoval dodnes starý stav, to znamená, že *žobrák*, *žobráčka* neboly vytlačené formou *žad*, *žadoŭka* a ďalej, že za pôvodné **dědъ* (= starý otec) máme tu formu *ž'ado* zo *ž'edo*, lebo tu zas každé *t'*, *d'* zmenilo sa v polomäkké *c'*, *ž'*, nie však totožné s poľským *ć*, *ź* (*dź*) ani čo sa týka vývoja, ani fonetickej realizácie. *ä* tu vzniklo z *ě*, *e*, *a* pred mäkkými a polomäkkými spoluhláskami ako v iných prípadoch: *dr'ävo*, *slov'änski*, *c'äsnok*, *l'äm*, *iž'ä* (= ide), *oc'äc*, *rob'im'ä*, *kur'ä*, *chlap'äc*, *s'äno* (a).

Je to do istej miery tiež akási dispalatalizácia, pravda, iného rázu a hodne neskoršia. Tento zjav bol iste na celom východnom Slovensku, o čom dodnes svedčí koncovka 1. os. pl. prez. *-ma*: *robima*, *pujžima*, *ma* (= sme), ktorá sa vyskytuje v okolí Bardijova (Zborov, Dlhá Lúka, Rychvald a inde). Podobný zjav v iných nárečiach slovenských, najmä v gemerských a oravských svedčí, že tu ide o domáci pochod. Prečo by sa bola vykonala táto zmena ešte raz, keby už raz bola vykonaná dispalatalizácia *ě* > *a* na území východného Slovenska podobným spôsobom ako v poľštine?

Slovo *žad-žadoŭka-žadiga* sú zjavne len poľské slová, prenesené na východné Slovensko, práve tak, ako aj ostatné, podľa ktorých Stieber usudzuje na možnosť poľskej dispalatalizácie, z nich *cali*, *calkom* prenikly aj do východného a severovýchodného Gemera⁶⁷ v doline Slanskej, Štítnickej, Muránskej a vo východnej polovici Horehronia, *šari* aj do Liptova.⁶⁸ Slovo *ca-*

⁶⁶ Pôvod, str. 67.

⁶⁷ Pôvod, str. 68.

⁶⁸ Pôvod, str. 67.

žic je na veľkej väčšine východného Slovenska všeobecné, ale v Zemplíne, hlavne zas v severovýchodnej časti vyskytuje sa aj tvar *cezic*. V slovách *večar*, *večera* i *večara*, sot. *večár*, *žaludek*, *žaluc* *Stanišla*⁶⁸ vidí vývoj domáci.

Slovo *vjano* (= *veno*), ktoré *Czambel*⁶⁹ dokladá z Plavniče, možno považovať za polonizmus, ale aj ako stopu zmeny *'e > ä (a)*, ako ho poznajú starší ľudia v severovýchodnom Zemplíne (Dlhé n/C.) *v'äno*, teraz však počuť všeobecne len *častka*, sot. *částka* (*částka*) vo význame *vena*.

*Czambel*⁷⁰ menuje z Gíraltoviec aj *jalec*, meno ryby, vraj z **bjalec*, ináč je na východnom Slovensku *jeľčak*, v sot. nárečí Dlhého n/C. je *jeľäc*. Za spisovnú formu *cepy* na východoslovenskom území máme rozličné tvary *capi* (Šariš), *cepi* (Stropkov, Trebišov), *copi*, *copec* (Dlhé n/C., Rovné). *Czambel*⁷¹ má iste mýlkou v texte z Margecian „laskovich orieškoch“, pretože na východnom Slovensku sa stretávame len s formami *ľiskovo*, *ľeskovo*, *ľjeskovo* (orechy), v sot. *ľeskoj or'äch*.

Dispalatalizácia *e > o*, *ě > a* podľa poľského spôsobu sa nikde na východnom Slovensku nevyskytuje ako systémová zmena; svedčí o tom aj vývoj *ě* pred predozjazyčnými nepalatalnými spoluhláskami v *je*, *e*, *i* a *ě*: *bieli*, *beli*, *bili*, sot. *bély*; *vjera*, *vera*, *vira*, *v'ěra*, teda nie *biaľy*, *vjara* ako v poľštine.

Vl. Šmilauer⁷² na základe listinného materiálu vylúčil možnosť takej zmeny. Z ojedinelého prípadu *Balpataka* (názov obce *Balpotok* pri Sabinove) nemožno súdiť ešte na dispalatalizáciu. Ináč v listinách stretávame sa častejšie s označením *Bela*, no nikdy nie *Bala*.

Prípady, ktoré uvádza *Stieber* na spomenutú dispalatalizáciu, najmä slovo *žad*, svedčia proti samému *Stieberovi*. Pri tom zas poľské lexikálie zasiahly najmenej práve najvýchodnejšiu oblasť.

(Pokračovanie.)

⁶⁸ Slov. reč. str. 614.

⁷⁰ Slov. reč. str. 525.

⁷¹ Slov. reč. str. 242.

⁷² Bujnákov sborník, str. 31.

NÁREČOVÉ SLOVÁ A VÝRAZY.*

Stráže n/Myjavou (Nitrianska):

(Dokončenie.)

šprihat, gúľať očami: *Co na mja tak špriháš očama? Ten po ňi šprihau* (mrkal).

šráki, stojan na pľenie drevá.

šramocit, robiť huk: *Co tolko v izbje šramociš?*

šréga, latky, pribité okolo nôh stola: *Dicki mostíš mjet na šré-dze ti nohi!*

šrot, jačmeň alebo kukurica zomletá na hrubo.

štok, stôl, penka na sekanie mäsa. štrofovať, pokutovať.

štvt, dutá drevená nádoba na meranie zbožia, obsiahne 20 kg. šumi, peny na polievke, vôbec peny.

šúplat m., zásuvka.

švrček, svrček.

tasit, vliecť: *Co to tasiš za sebu.*

tep, hlupák: *To je tep!*

tepkať sa, biť sa naoko: *Nefepkajte sa, lebo dostanete!*

To je pravda, jak bi z motiki streliu, to nie je vôbec pravda.

tovarich, plat najatému robotníkovi alebo žene.

tovarichár, tovarichárka, najatý robotník, žena.

trátore, chúlостivá osoba.

trechvíla m., f., človek, ktorý niečo robí bez uváženia: *Nerozmislíš si nič, do šeckého je hr, hr, ale co, takí trechvíla je to!*

trefit sa, prísť vhod: *Ňic sa mi netreftuo na jarmaku.*

trfoťnica, osoba, ktorá hovorí nesmysly, táradlo.

trniuka, pipiška (vták).

turbovať sa, namáhať sa (duševne), trápiť sa: *Co sa tolko turbuješ? Proč si tolko turbuješ huavu?*

tusté bivá, prehorivá, hovorí sa o bohatom človekovi, ktorý premrha majetok a schudobnie.

túš m., f., pomalá, neokrôchaná osoba.

tuľmuť neskl., hlúpy človek: *Dzi-vím sa í, že si vzaua takého tuľmuť.*

ulizačná huba, líškavý človek: *Ten má ulizačnú hubu.*

umjerkovať, upamätať sa, upozorniť: *Striček ho umjerkovali, že nesmí tak viprávjať.*

uoket m., laket; stará dižková miera: *Uderiua sem sa do uoketa. Dajte mi dva uokti tejto partéki!*

úpat grumbíre, pozbaviť varené zemiaky šúp.

upražené vajička, praženica.

úrebrí, miesto v stodole, kde sa skladá zbožie: *Máme tri úrebrá reži.*

usmolení, zašpinení.

usmolit sa, zašpiniť sa.

ušanovať, šetriť: *Otpuscite, že vás neušanujem* (hovorí sa, keď sa použije nepekneho slova).

ušmíknúť, urezať: *Dávaj si pozor, abi sis' neušmíkeu prsti!*

uťuľkať, niečo zatajiť, zakryť: *Uš sa to uťuľkauo, jak kebi sa aňi nič nebiuo stauo.*

uvaliť, ukrojiť veľký kus, napr. chleba.

užica, užička, lyžica, lyžička.

užvaní čovjek, človek, ktorý neustále hovorí.

ušaťovať, loziť: *De porát ušaťuješ, ešče spadneš a zuomíš si nohu!*

vičajdaní, vykrivený (o topánke): *Uš mám tito baťofki* (topánky od fy Baťa) *konc vičajdané.*

* Pre nedostatok typov i je vysádzané iba j a miesto zaobaleného i—u je iba u.

vidžavrat, bezočivo niečo vypítať:
Aj to poslední bi od něho vi-
džavrau.

vihaudat, premárniť peniaze na
ženské zlej povesti „haudi“.

vihnálisko, osamotené miesto: Bi-
vajú aš na jakémsi vihnálisku.

vichocholit sa, ukazovať sa, vy-
stúpiť pred ľuďmi; vzbudiť
zlý dojem: Veru tá sa tam aku-
rát nemuseua vichocholit, aj tak
sa i šeci smíli.

vijariť sa, obliecť sa do ľahkých
šiat: Co sas' tak vijariu, šak
ešče nastidneš.

vilipancovať, vyfackať: Biuo bi ťa
dobře vilipancovať, co bi do
tebja vlézuo.

vimeno, vemenó: Naša kráva má
pjekné vimeno, aj dobre dojt.

vímislénik, človek, ktorý stále
niečo vymýšľa.

vimnúť, zašpinené šaty, napr. od
blata trením v ruke vyčistiť:
Máš zaprskaní kabát od buata,
vimni si to!

vipiplat, chorľavé dieťa alebo mlá-
ďatá zvierat vychovať, takže z
neho vyrastie zdravý jednotlivec:
Horko-čaško ho vipiplaua a fčil
sa i takto odvďači.

viprávjať, rozprávať: Starenko, vi-
právjajte nám nejaké pohátke!

viprávjať do svjeta, tárať: Viprá-
vja do svjeta od ničeho k ni-
čemu, aňi neví, keď sa má z reči
vimotat.

visvicovať, svietiť dlho do noci;
nechať nejaký predmet na ne-
vhodnom mieste: Daj to otát
preč, nech to tam nevisvicuje!

vitasiť, vytiahnuť niekoho odne-
kiaľ: Na siuu, na moc ho vitasiua
ze šenku.

vivelebiť sa, pomaly sa niekam
chystať: No konečne, že ste sa
už vivelebili, cochvila už bude
pouedne.

vizvjedovať sa, vypytovať sa: Co
sa porát vizvjeduješ, nemostí
šecko vjedzet.

vjec, viac: Vjec je teho jak pú-
kila.

vjerdunk, stará dutá miera asi 2
del: Dajte mi vjerdunk boro-
vički! (len najstarší).

voštruch, koryto na pranie.

vrteňica, vretenica; nesnášanlivý
človek: Temu neňi nič po vůli,
to je taká vrteňica.

vrndžat, zvuk, ktorý vydáva hmyz:
Porát mi fceui vrndžá okouo ušú.

vrndžák, dieťa ktoré stále plače;
muzikant, ktorý zle hrá: Dzecka
mi vrndžá, aš mja s teho huava
boľi. Na tej zábavje hráli enem
takí vrndžáci.

zabavit sa, zabaviť sa v spoloč-
nosti, zdržať sa: Velice sem sa
na tej muzice dobre zabaviu. De-
ste sa tak dúho zabavili?

zachloščit, zabiť, zahlusiť: Muž
stari zachloščiu dvje sléпки, keď
mu kutali v zahráce.

zakát, zakiaľ, kým, dokiaľ: Za-
kát Joška Šubri žiu, on ráť do
šenku chodziu (úryvok plesne).

zakvackaní, poffkaný: Ceui pod-
bradník má zakvackaní ot kru-
pički.

zamúlení, zahmlený; zamyslený člo-
vek: Neskej je jaksik zamúlené,
bude pršať. Ten je zamúlení, do
ho ví, co mu je.

zapomínat, zabúdať: Nezapomeň
na mja! Zapomjeu sem si klúče
doma.

zápraška, zásmažka (múka usma-
žená s masťou).

zaraziť (sa), zahlobiť, zabiť; za-
staviť sa; prekvapiť sa: Zaras
kouek do zemi! Dech sa mu za-
raziu. Zaraziu sa, keď tam biuo
tolko neznámich ľudí (prišiel
do pomykova). Porát ťa zara-
zím, ti opico opická (zabijem
ťa).

zašmudlení, špinavý.

zatrepat, silno zabúchať; zahustiť
omáčku smotanou alebo mlie-
kom, v ktorom je rozhabarko-
vaná múka: Velice sem sa lakua,
keď mi muž zatrepau na okno.
Mosím ešče zelé zatrepat.

zátrepka, mlieko, voda s múkou.
zavázat, zaviazať; niečo veselo za-

končit; vložit; krstiť: krsťňať: peniaze v obálke do perinky pri krste: *Zaváš ten mjech špagátem. Na ti hodi to mosíme dobre zavázat. Temu mauému Štefánkovi mosíme zavázat aspoň 300 korún. zavriť, zavrieť; uväzniť: Zavri ti dvera. Bui zavriť, aš fčera došeu z áreštu.*

zbjehnút sa: sbehnút sa; zmenšiť sa; zabehnút: Ludé sa zbješli do šenku, de sa chuapci bili. Zbješli do Šaščina pro trunk. Kvočka zbjehua z vajec.

zbuchnut, rozšíriť nepravdivú zprávu: Naši ludé bárco zbuchnú, co aj neňi pravda.

zdrúlit, zbudiť: Maminka mja skoro ráno zdrúlili do kosteua.

zduachniť, veľmi slezať, stlačiť, udúpať: Dzecka skákali po posteli a šeckí duchni zduachňili.

zgáňat, veľmi sporiť: Do ho ví, nač mu ten majetek bude; pro koho to zgáňa.

zglúmení, skrčený: Sedzeu tam takí zglúmení.

zgrcuť, sražený (o mlieku, o nedopečenom koláči): Mléko mám zgrcué. Tento kouáček je jakisik zgrcuť.

zgučiť, skrčiť dačo v hrsti: List od jedu zgučiu a hodziu ho do kamen.

zháňat, hovoriť nesmysly: Ale co zháňaš také sprostosci. Zháňa koše z baňama (hovori bez poriadku).

zháňat štiri na tri, rozprávať nesmysly.

znenadáć, znenazdajky, nevdojak: Znenadáć došeu dom.

zočiť, uvidieť, zazrieť: Des' ho enem zočiu?

zoft, šlava: Polejem ti omáčku zoftem z masa.

zrichtovať (sa), pripraviť sa; napíť sa; nevkusne sa oblieť: Zrichtujte sa, lebo už pujdeme. Zrichtovali sme sa (veľmi sme sa napili). Ten sa zrichtovau na opicu (veľmi sa napil, nevkusne sa obliekol). Zrichtovau ho jak sviňa mjech (veľmi ho poškodil). Mosím si mašinu zrichtovať (dať do poriadku, správne postaviť).

zrizek, šafel na pomyje.

zuomki tureckého žita, polámané šúlky kukurice.

žajdlík, nádoba o 1/4 l.: Dajte mi žajdlík mléka!

žaplat sa, stavať sa proti niekomu: Co sa to proci mje tolko žaple!

žbřňat, nepozorne liať; s nechutou piť: Nežbřňaj to mléko! Enem sa žbřňa, a né abi poráďne piu.

žigla, truhla na múku.

žitňisko, kukuričné stonky, kukuričie: Tá má nohi jak žitňiska (chudé).

žiža (dets.), svetlo, oheň; všetko čo páli.

žufan, žufánek, naberačka: Dajte mi enem žufánek kávi!

žvachula f., človek, ktorý tára: Vi ste taká žvachula, do bi vám vjeriu.

žvat, tárať: Co tolko žveš, ti užvanče užvaní!

POZNÁMKY A ZPRÁVY.

K termínu *duševné cvičenie*.

V Slovenskej reči, roč. IX., č. 5—6, str. 192, je poznámka o termíne *duchovné cvičenie*. Dovoľujem si zastávať zaužívaný termín *duchovné cvičenia* z týchto dôvodov:

Originál knižočky sv. Ignáca, z ktorej vlastne vznikol náš termín, má titul: *Exercicios Espirituales*, latinský preklad: *Exercitia spiritualia*, francúzsky: *Retraites spirituelles*, nemecký: *Geistliche*

Uebungen. Slovenský preklad zo všetkých týchto rečí je: *Duchovné cvičenia*. Duševné cvičenia by bolo po latinsky: *exercitia animae*, po francúzsky: *retraites de l'âme*, po nemecky: *seelische Uebungen*.

Dôvody zo samej veci: V duchovných cvičeniach (exercíciách) sa cvičí celý človek, a to tak jeho stránka rozumová ako i vôľová, aby žil „podľa ducha“, a nie podľa tela (podľa duše žije každý človek, veď duša je princípom ľudského žitia). Protipólove sa tu kladie duch—telo, a nie duša—telo. Meno veci má isteže vyjadrovať jej podstatu, cieľ.

Správnosť užívaného termínu vysvitá aj z porovnania duchovný stav — duševný stav.

Martin Mikulec, bohoslovec.

Poznámka redakcie. — Týmto vec sa objasnila so strany tých, ktorí sú za termín *duchovné cvičenie*.

ROZLIČNOSTI.

Radvaň — *radvanský*, *Poznaň* — *poznanský*. — Nijaké ľudské dielo nemôže byť dokonalé. Ani Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940 nie sú dokonalé. Okrem mnohých nedôsledností nájdeme v nich uzákonené chyby proti duchu slovenčiny. Tieto chyby treba postupne, no najneskôr do budúceho vydania Pravidiel slk. pravopisu odstrániť. Je povinnosťou každého, kto sa veci rozumie, aby upozornil čo len na jednotlivosti, pri ktorých je náš dnešný pravopis na nesprávnej ceste.

Jedna takáto chyba (či mýlka?) je v Pravidlách pravopisu na str. 332 v príd. mene *pozniansky*. Tu kodifikátorov asi zvedla častá koncovka *-iansky*, ktorá sa vyskytuje v prídavných menách, odvodených od miestnych mien rozličného zakončenia, len nie práve od mien, ktoré sú zakončené na *-aň*, *-eň* ap. Od takých tvoríme prídavné mená prostou príponou *-ský*, pred ktorou sa *ň* už dávno v minulosti depalatalizovalo v *n*. Ak teda hovoríme a píšeme *Radvaň* — *radvanský*, *Viedeň* — *viedenský*, budeme ďalej hovoriť a písať aj *Poznaň* — *poznanský*, nie *pozniansky*, ako je v Pravidlách slk. pravopisu. (O výslovnosti slov typu *radvanský*, *viedenský* píšem na inom mieste.)

Štefan Peciar.

kaŇva, *paŇva* = *kanva*, *panva*. — Slová *kaŇva*, *paŇva* a ich odvodeniny, uzákonené ostatným vydaním Pravidiel slovenského pravopisu, nie sú správne tvorené. Prekvapuje len, že nejde o nesprávnu koncovku, lež o nesprávny kmeň, to jest o spoluhlásku *ň* na konci oboch kmeňov.

Obidve slová patria vlastne do odbornej terminologie, ale používajú sa v takej terminologickej oblasti, ktorá súvisí s prácou v kuchyni, takže obidve môžu byť, aj sú známe v ľudových nárečiach. Slovo *paŇva* užíva sa, pravda, okrem toho aj v anatomicom názvosloví. Pozrime teda na nárečové znenie obidvoch slov. J. S t a-

nislav (*Liptovské nárečia*, str. 181) zaznamenal znenie *kanva*, *kanva*. Nevie, či je spoľahlivý doklad *kaňva* (vedľa uvedených dvoch znení) z Liptovského Sv. Jána, pretože ho Stanislav uvádza iba v tvarosloví (l. c. str. 288), nie však v hláskosloví, kde by sme ho skôr hľadali. Výraz *panva* Stanislav síce nezaznamenal, ale nájdeme uňho (l. c. str. 181) tvar *pamvica*. Nárečový tvar s prešmyknutou skupinou *-vn-* nachádzame napr. u T. J. Gašpara: ... až dorastieš, skončíš tiež na ražni alebo v *pavnici* (Karambol 88).

Neviem, ako je rozšírený tvar *konva* s *o*, ale v mojom rodnom nárečí (medzi Topoľčanmi a Bánovcami) je známe znenie *kondva* s vkladným *d* a s *n*, hoci toto nárečie má fonému *ň* v tom istom rozsahu ako spisovná slovenčina.

Podľa mojich vedomostí v slovenských nárečiach — azda okrem vlastných nárečí východoslovenských — nie sú teda známe tvary *kaňva*, *paňva* s *ň*. A keby sa aj v nárečiach vyskytovaly, nevyhovujú systému spisovnej slovenčiny, ktorá v polohe pred spoluhláskami neznáša palátálne spoluhlásky *ť*, *ď* a najmä *ň*. Dostačí spomenúť príklady, ako: *hudba*, *mľatba*, *svadba*, *veštba*; *hanba*, *honba*, *ženba*, aby sme ostali len pri dokladoch na polohu pred pernicami, o ktorú tu ide. O príčinách tohto zjavu uverejním podrobnú štúdiu v budúcom sväzku časopisu *Linguistica Slovaca*.

Keď k tomu uvážime, že obidve spomínané slová sú prevzaté z nemčiny, kde znejú *Kanne* a *Pfanne*, teda s *n*, prekvapuje nás tým viac, že Pravidlá slovenského pravopisu uzákonili tvary *kaňva* a *paňva*. Treba ich opraviť na *kanva*, *panva*. *Štefan Peciar*.

umelý mlyn? — Časopis Slovenská politika z 21. mája 1942, str. 5, uverejňuje úradnú zprávu, ktorá menovite uvádza mlyny, povinné dodávať múku vo vlastných vreciach. Z nej sa dozvedáme, že popri *parných*, *valcových*, *turbínových* mlynoch máme aj akési „umelé mlyny“: „Karol“, umelý mlyn Andrej Račko a spol., Parchovian; Papp Karol, umelý mlyn, Čeklís... V slovenčine máme umelé zuby (v ľudovej reči sa povie: *falošné*, to jest neprirodzené, nesvoje, cudzie), umelé ruže (nie živé, ale z papiera urobené) ap. Samo prídavné meno v slovenčine spisovnej je tiež *umelé*, knižné slovo ako potrebné prevzaté z češtiny. Svojím pôvodom predstavuje prídastie na *-lý*, *-lá*, *-lé* českého slovesa *uměti* a svojím významom dobre zodpovedá koreňu: *u m e l ý* je predmet alebo vôbec *u m e l é* je to, čo je robené podľa toho, čo „*umieme*“ (tento archaický tvar je u Sama Chalupku), podľa nášho umu, teda čo sme sami urobili, čo nie je prirodzené, pravé. Takýto význam nachádzame aj u slovenských spisovateľov: Národ je týmto filozofom jednotkou prirodzenou, štát *umelou* (Rapant, Dej. slov. povstania, 92), Bola to i prímluva za čistú srbskú reč proti *umelému* jazyku knižnému (Škult., O Slovákoch 148), všetko v paráde, účesy dám *umelé* (Kuk. IV,¹ 76), *umelé* hnojivo (Urban, Živý bič, 24, vyd. z 1941), *umelé* kypťiky (Hmly 320); no niektorí spisovatelia užívajú adj. *umelý* vo význame, umný,

múdry': *umelá* ruka Jožkova skrotila kone (Vaj. XIII, 23 — Bežo), ak je kto nevidomý, prečo by mu *umelý* trochu neposvietil (Kuk. XXVII, 80) ap.

Zaiste pri novom termíne „umelý mlyn“ ide o otrocký preklad maďarského *műmalom*. V slovenčine popri adj. *umelý* maďarskému adj. *mű* odpovedá aj príbuzná adj. forma *umelecký* (*műasztalos*), ktorá by bola zaiste priliehavjšia v spojení týchto slov („umelecký mlyn“), ale ani tu nezodpovedá, nakoľko adj. *umelecký* je utvorené od životného podstatného mena *umelec* a významove úzko s ním súvisí: nie bez umeleckých sklonov (Rap. Dej. 237). — Termín *umelý mlyn* je v slovenčine naozaj umelý a mohol by radšej byť miesto neho termín: *moderný mlyn*. Hvozdzík vo svojom Zovrubnom slovníku II, str. 596, správne prikladá k maďarskému slovu *műmalom* slovenský význam „valcový mlyn, mlyn na jemné mletie“.

to jaro? — Nové Pravidlá slk. pravopisu odstránili väčšie množstvo dvojtvarov, medzi nimi i dvojtvar *jaro* — *jar*. V slovníkovej časti na str. 212 z bývalého dvojtvaru uvádzajú iba tvar *jar*. Chybná je preto veta: Spojené štáty čakajú vraj na „jaro“ (Gardista, 26. II. 1942, str. 2). Píšte a hovorme: *tá jar*. sm.

majstryňa, majsterkyňa = *majsterka*. — Naše noviny nevedia prísť na meno ženám-športovkyniam, ktoré zvíťazily v daktorej športovej disciplíne. Nazývajú ich „majstryňami“ (Slovák-pondelník z 5. I. 1942, str. 4), „majsterkyňami“ (Gardista, 23. XII. 1941, str. 8 a 21. XII. 1941, str. 16), ba aj „majstrami“ (ako mužov). Ani jedno pomenovanie nie je správne. Žena, ktorá zvíťazila v daktorej disciplíne športovej, je *majsterka*. Tak kážu písať i Pravidlá slk. pravopisu (str. 247), ktoré k mužskej forme *majster* uvádzajú ženskú formu *majsterka*, a to celkom v duchu systému slovenskej reči, ktorá tvorí ženské formy príponou *-yňa*, prípadne koncovkou *-kyňa* zpravidla len od mužských podstatných mien zakončených na *-h*, *-k*; *-ca*, *-ec* alebo tvorených od slovesného koreňa (SR VIII, 307); pri ostatných staršia prípona *-yňa* alebo koncovka *-kyňa* je neproduktívna a miesto nej býva prípona *-ka*, napr.: *priateľ* — *priateľka* (čes. *příteľkyně*), *Nemec* — *Nemka* (hoci by sme tu pre koncovku *-ec* mužského tvaru očakávali *Nemkyňa*, čes. *Němkyně*), *učiteľ* — *učiteľka*, *farár* — *farárka*, *Bánovčan* — *Bánovčanka*, *Košičan* — *Košičanka* atď. Pravda, iné je *majstrová*. sm.

faktá? — Slovo *fakt* je mužského rodu, preto v nom. a ak. pl. nemôže mať koncovku stredného rodu *-á*. Chybne píše Tvorba (II, 4, 64) „faktá“. Podobne chybne píše Gardista (20. II. 1942, str. 1 a 2), keď užíva tieto výrazy: rozličné „faktá“ a jednotlivé „faktá“. Správne je: *fakty*, teda aj rozličné *fakty* a jednotlivé *fakty*. Tvar *faktá* je množný nom. a ak. k forme *faktum*, ktorej sa v spisovnej slovenčine prikladá stredný rod podľa latinčiny; *fakt* je taká latinská poslovenčená forma mužského rodu, ako je napr. *regiment*, *testament*. sm.

sberať, sbierať, sberať sa, sbierať sa, zbierať sa. — Slovesá *sberať* a *sbierať* často sú vo vete nesprávne použité. Pochop *sbierať* užijeme napr. v týchto vetách: Gazdiná *sberá* s mlieka smotanú. Slúžka po obede *sberá* taniere a náčinie so stola. V lete *sberáme* (=oberáme) ovocie so stromov. Obrazy *sberáme* so stien a pod. Oproti tomu pochop *sbierať* užijeme v týchto vetách: *Sbierame* príspevky na ošacovaciu akciu. Chlapci po žatve *sbierajú* klasy na strnisku. Napadané jablká *sbierame* so zeme. Filatelisti *sbierajú* známky. Starožitnosti *sbierame* pre múzeum a pod. — I tvary so zvratným zámenom *sa*: *sberať sa, sbierať sa* a *zbierať sa* sa často zameňujú. Pochop *sberať sa* užívame vo význame 'chystať sa', napr.: *Sberám sa* do kostola. Sestra *sberá sa* na trh. *Sberáme sa* okopávať zemiaky atď. V ľudovej reči pochop *sberať sa* užívame, keď chceme povedať o dvoch mladých ľuďoch, že budú mať sobáš, svadbu. Povieme napr.: Tí dvaja *sa sberajú*, čo znamená, že vstupujú do stavu manželského (Hont). Pochop *sbierať sa* počuť menej. Tomu, kto leží a chce, aby vstal alebo vôbec opustil to miesto, povieme: *Sbieraj sa* s postele, so zeme, s voza a pod. Pochop *zbierať sa* užijeme napr. v tejto vete: Rana *sa mi zbiera*. Pozor na striedanie korenej samohlásky a pravopis týchto slov!

sm.

Slečna, kde ste boli? = *Slečna, kde ste boli?* — Pri vykaní vždy píšeme v prítomnosti *-li*, i keď ide o ženský rod. Na prvý pohľad vidí sa to neprirodzené, keďže sme naučení na shodu podmetu s prítomnosťou a tak by sme aj tu naozaj očakávali, keďže tu ide o oslovenie, vokatív v ženskom rode, v prítomnosti *-ly*. Lenže tu je mýlka, lebo za 1. vokatív nie podmetom (nejde zamieňať vokatív s podmetom), za 2. aj keby vokatív zastupoval vlastne podmet, býva pri vykaní v jednotnom čísle a tak sa ani nemôže gramaticky shodovať s prítomnosťou množného čísla s podmetom jednotného. Tu vokatív treba pokladať za samostatnú vetu, ktorá sa len akosi mechanicky prikladá k inej samostatnej vete, vyjadrujúcej práve *vykanie*, kde tvar slovesný je pevne ustálený v množnom čísle prítomného alebo minulého času akoby už zmeravený bez každej shody s osobou, ktorú oslovujeme. Shoda psychická s oslovenou osobou v čísle a rode je len v doplnku, pretože už doplnok nepatrí do vlastnej zmeravej formy vykania: *Otče, vy ste boli ku mne dobrý; slečna, vy ste boli* včera *nezdravá*, ale dnes už *zdravá*; Pán *majster*, počul som, že *ste dobrý remeselník*.

Teda vlastná forma vykania je akoby už zmeravená, zato ostáva bez všetkej zmeny, shody s oslovenou osobou; pri vykaní je iba psychická shoda s doplnkom, ktorým býva prídavné meno alebo podstatné.

V tejto súvislosti bolo by treba riešiť aj otázku, či sa zjavuje psychická shoda aj pri menných tvaroch *rád, rada a sám, sama*, to jest prakticky, či: *Slečna, ste rada* (a či *radi*), že Vám zvýšili plat? *Slečna, vy sama* (a či *sami*) chodíte do kostola? — Dosiaľ niet sossbieraných dokladov ani z nárečí.

Oprava. — Na str. 218 miesto *pámiaľka* je chybné *pamiatka* (riadok 25).

Rediguje ANTON JÁNOŠÍK s JOZEFOM ŠKULTÉTÝM.

Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.

Tlačí Neografia v Turčianskom Sv. Martine.